

راهکارهای پرهیز از تجمل گرایی در آیات قرآن

زهره سلیمانی فرد^۱، زهرا سلیمانی فرد^۲
^۱سطح دو حوزه علمیه الزهرا سلام الله علیها ششده
 آموزش و پرورش عشایری فارس، آموزگار
^۲کارشناسی ارشد، تاریخ اسلام، دانشگاه آزاد

چکیده

تجمل گرایی نوعی زیبا دوستی و خودآرایی فطری است که اگر از راه اعتدال خارج شود و راه از افراط را بپیماید رفتار شخص را هدایت ، وجهت دهی می کند و افراد به سبب گرایش به تجمل به مصیبت و بلا دچار می شوند و باعث انحراف عملی فراوانی در زندگی افراد می شود و حرکت خانواده ها را به سوی اهداف مقدس خود با مانع رو به رو می سازد و عاملی برای اختلاف خانوادگی و نگرانی روحی اعضا می شود، تعادل روحی خانواده را برهم زده و موجب، از هم گسیختگی این نهاد مقدس می شود و به منافع ملی نیز آسیب وارد می کند. از همین روی بررسی این موضوع که نهادینه کردن اصول صحیح مصرف و آگاهی دادن به خانواده ها، جوانان و نوجوانان به خصوص مادران و زنان مسلمان است که از عواقب و پیامدهای شوم تجمل گرایی اطلاع یابند، ضروری به نظر می رسد. در عین حال باید چنین گفت که حب زینت و جمال از نظر قرآن و روایات تا حد اعتدال نه تنها مذموم نیست بلکه خداوند آنها را برای بندگان با ایمان قرار داده است تا از آن در راه رسیدن به کمال استفاده کنند اما نباید راه افراط و تجمل را بپیمایند. در این مقاله که با روش کتابخانه ای انجام گرفته است به راهکارهای پرهیز از تجمل گرایی از جمله قناعت، توجه به خلقت انسان و صرفه جویی و... اشاره می شود.

واژگان کلیدی: تجمل، اسراف، قناعت، راهکار.

۱- مقدمه

تجمل گرای اصطلاحی است مرکب از دو واژه «تجمل» به معنای خود را زینت دادن و آراسته شدن و «گرایی» به معنای میل و رغبت کردن؛ پس تجمل گرای به معنای رغبت کردن و توجه به ظواهر زندگی است که کم و بیش در هر زندگی وجود دارد. تجمل اگر به معنای زیبا جلوه کردن و مرتب و منظم بودن و رفع نیازهای زندگی و عدم فقر در نظر بگیریم ممدوح و ستایش شده هم از نظر دین و هم از نظر عرف می باشد که اثرات مطلوبی نیز بر زندگی خواهد داشت که از آن جمله می توان به اتکا به نفس، اظهار بی نیازی در برابر مردم و حفظ عزت نفس اشاره کرد. اما اگر تجمل گرای را به معنای اسراف و تبذیر طبق چشم و هم چشمی عمل کردن و ریخت و پاش های بی مورد در نظر بگیریم مذموم و مورد نکوهش هم دین و هم مردم است و اثرات نامطلوب روانی فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به دنبال خواهد داشت. که از آن جمله می توان به تربیت فرزندان زیاده خواه، فخر فروشی، غفلت از یاد خدا، از بین رفتن صمیمیت بین افراد و ... اشاره کرد. در این مقاله مفهوم تجمل گرای، عوامل آن و راهکارهای دوری از آن بررسی می گردد.

الف: مفهوم تجمل گرای

واژه «تجمل» در لغت بار معنایی مثبتی دارد و به معنای آراستن و زیبا کردن است (المنجد ذیل ماده جمل) مورد تأکید روایات قرار گرفته است این غیر آن چیزی است که امروزه در بین ما بمعنای خروج از حد اعتدال در استفاده از وسایل دنیوی که از آن به تجمل گرای تعبیر شده است می باشد آنچه امروزه به معنای تجمل گرای است گرایش به زیباییهای مصنوعی است در دنیای کنونی و بین الملل و اقوام پیشرفته مسئله زیبایی مورد توجه قرار گرفته است و تمام طبقات مردم به زیبایی ابراز علاقه شدید می کنند این حس جمال دوستی و زیبا پسندی پیوسته رو به فزونی است و روز به روز تشدید می شود زیباییهای مصنوعی و تجمل و خود آرایی نیز مانند جمال طبیعی مورد عنایت مخصوص قرآن شریف و روایات مذهبی است. و اولیاء گرامی اسلام آن را به پیروان خود اکیداً توصیه نمودند جامه زیبا پوشیدن، مسواک کردن، به مو شانه و روغن زدن معطر بودن، و خلاصه خود را آراستن در حال عبادت و در مواقع معاشرت با مردم، در مسجد یا در محیط خانواده از مستحبات مؤکد و جزء برنامه روزانه مسلمین است. (مریم، محمدی، 1389، ص 191).

۲- روش تحقیق:

روش تحقیق حاضر از نوع کیفی بوده و شیوه گردآوری داده ها مبتنی بر شیوه کتابخانه ای و اسنادی می باشد.

۳- یافته های پژوهش

برخی از عوامل در درون خانواده باعث گرایش افراد به سوی تجمل گرای می شود که عبارتند از:

1- فراموشی مرگ و قیامت

یاد مرگ و اعتقاد به اینکه روزی انسان باید تمام وابستگی های خود را در این جهان باقی بگذارد و جسم خاکی و ضعیفش را به دل خاک بسپارد، عامل مهمی در چگونگی نگرش و رفتار انسان در قبال زندگی در دنیاست در مکتب انسان ساز اسلام به این عامل توجه شده و انسانها را به یاد آوری مرگ سفارش کرده است در قرآن کریم آمده است:

قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى اللَّهِ (سوره ابراهیم) 14 (آیه 30) بگو: اکنون بهره مند گردید که سرانجامتان آتش است.

فراموشی مرگ و قیامت بر خانواده اثر نامطلوب می گذارد؛ اگر انسان مرگ و قیامت را فراموش کند چیزی جز حسرت و اندوه جان کاه نصیب او نخواهد بود زیرا با فراموشی مرگ و معاد سرگرم لذات دنیوی می شود و به امور دنیایی و برق دنیا خواهد پرداخت و به علت بی توجهی به اهداف متعالی، به کارکردهای محدود زندگی خانوادگی اکتفا می کنند و بر اثر بی هدفی به راحتی به جدایی و انحلال کشیده می شوند.

اعتقاد به زندگی پس از مرگ، خانواده را متوجه اهداف پایداری می کند که موجب پیوند بیشتر اعضای خانواده می شود. (علی اصغر، الهامی نیا، 1387، ص 42)

2- تقلید و چشم و هم چشمی

تقلید و چشم و هم چشمی به معنی رقابت است. اگر رقابت در جهت صحیح صورت گیرد سبب پیشرفت و تکامل انسان می شود اما اگر به سمت امور مادی و تجمل گرایی هدایت شود و فرد بکوشد با نوع پوشش و آرایش خود از دیگران عقب نماند سر انجام خوبی نخواهد داشت. تقلید یکی از عوامل بسیار مهم در تربیت انسان است انسان همیشه می خواهد زندگی اش را با کسانی که در نظر او شرافت و موفقیت دارند هماهنگ سازد و یا حتی به بالاتر از او برسد و این خصلت در میان همه ی انسانها وجود دارد. اما اگر این احساس با هدایت عقل و انتخاب الگوهای مناسب و صحیح همراه باشد انسان را در جهت کمال و رشد فضایل اخلاقی به پیش می برد اما چنانچه این خوی انسانی با تعصب و جهل و خواسته های نفسانی همراه شود نتایج زیان باری در زندگی انسان دارد و به بزرگترین مانع در راه هدایت انسان بدل خواهد شد. گاهی اوقات خانواده های طبقه پایین سعی می کنند هر چه بیشتر شبیه افراد طبقات بالاتر شوند از دیگر سو، افراد طبقه بالا که می بینند بین آنان و افراد دیگر طبقات تفاوتی نیست می کوشند با خرید کالاها و لباسهای گران قیمت، مانع شیب شدن افراد طبقات پایین شوند. افراد طبقه پایین با مشاهده و لخرجی های ثروتمندان خود را در دام مصرف غیر منطقی گرفتار می کنند و مصرف را نوعی منزلت اجتماعی می پندارند هم چشمی سبب می شود فرد مانند افراد فامیل، همسایه یا دوست یک لباس بخرد که نیاز واقعی به آن ندارد یا مراسم ازدواج و مهمانی دوستانه خود را طبق عادت طبقه ثروتمند برگزار کند.

تقلید و پیروی کورکورانه و چشم و هم چشمی از این و آن از عوامل تجمل گرایی شمرده می شود. اسوه پذیری نوع مردم از رهبران و مدیران جامعه و نظام حاکم از مهمترین مصداقهای این عامل است چگونگی زندگی و محیط کار و مسئولان حکومتی در انتخاب گری مردم نقش تعیین کننده ای دارد.

تقلید چهره های مختلفی دارد، برای مثال افرادی هستند که الگوی مصرف خود را به ویژه در زمینه ی چیزهایی که در معرض دیگران قرار می دهند و زندگی خود را بر پایه ی پیروی از برخورد های دوستان و همکاران یا اقوام و کسانی بنا می سازند که با آنان ارتباط نزدیک دارند چه بسا این گروه در بسیاری موارد خود را ملزم می بیند پا از حد خویش فراتر بگذارند و از حدود اجتماعی و اقتصادی خود تجاوز کنند که در اینجا به تجمل و اسراف دچار می شوند.

تشویق به مصرف روز افزون در خانه و خانواته، و چشم و هم چشمی زاینده تبلیغات دروغین رسانه ها و دیگر عوامل فرهنگی اجتماعی است که با برهم زدن تعادل روانی خانواده موجب از هم گسیختگی این نهاد مقدس شده و به منافع ملی نیز آسیب وارد می کند. اسراف در استفاده از وسایل تجملاتی، اسباب خود نمای و فخر فروشی شده و صرفه جویی و ساده زیستی، ارزش برتر نیست. در این وضعیت اقشار کم در آمد برای بالاتر نشان دادن شأن و رتبه ی اجتماعی خود، سعی در تهیه وسایل گران قیمت دارند آنان برای رسیدن به این هدف سالها خود را در امر زندگی قسطی اسیر میکنند که خود عاملی برای اختلاف خانوادگی و نگرانی روحی می شود به همین دلیل در روایات افراد از مقایسه وضعیت زندگی خود با اشخاص ثروتمند نهی شده اند. (سید حسین، اسحاقی، 1388، ص 27)

3- خودنمایی

بسیاری از مردم با پیدا کردن امکانات مادی و رسیدن به مال و مقام مغرور می شوند و این غرور دشمن بزرگی برای سعادت انسانها است. افرادی که همواره در رسیدن به خواسته ها و آرزوهی خویش در زندگی ناکام مانده و با تگدستی و محرومیت دست به گریبان بوده است، به تدریج این سرخوردگی ها انباشته شده به عقده های روانی تبدیل می شود و در شخصیت او اختلال ایجاد می کند، در این صورت شخص سر خورده برای حفظ شخصیت خود به ابزارهایی متوسل می شود که در روانشناسی از آن به «نسیب های روانی» یا «واکنش های دفاعی» یاد می شود و از میان آن «تصعید» و «جبران» را میتوان نام برد. (مریم، محمدی، 1389، ص 192)

فَخَرَجَ لِيَلِي قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَأَوَّحَىٰ عَظِيمٍ (سوره قصص) 37 (آیه 79)

پس [قارون] با کوبه خود بر قومش نمایان شد کسانی که خواستار زندگی دنیا بودند گفتند: «ای کاش مثل آنچه به قارون داده شده به ما [هم] داده می شد واقعاً او بهره بزرگی [از ثروت] دارد.»

قدرت و ثروت در دست انسان های غافل، سبب فخر فروشی، خودنمایی و تجلّل گرایی است. به رخ کشیدن ثروت، صفتی قارونی است. قارون صفتان، خود را برتر از دیگران می دانند. «لِيَلِي قَوْمِهِ». (محسن،

قرائتی، 1387، ج 9، ص: 96

4- مصارف تشریفاتی

یکی دیگر از عوامل درونی که باعث گرایش خانواده ها به تجمل گرایی می شود نحوه برگزاری مصارف تشریفاتی است. تشریفات در اصل به معنای استفاده از آرایش و زینت و فراهم آوردن خوردنی و نوشیدنی جهت پذیرایی از مهمان بکار می رفته است. (علی اکبر، دهخدا، 1388، ج 9، ص 708) ولی بتدریج، مفهوم گسترده ای پیدا کرده تا جایی که هم اکنون، به هر گونه کار و اقدامی که به منظور تکریم و گرمی داشت اشخاص و مناسبتها صورت می گیرد تشریفات می گویند که البته این گستردگی معنا با مفهومی که از واژه «تشریف» استفاده می شود نیز سازگار است چرا که آنرا به «بزرگداشت، حرمت داشتن» و «بزرگ قدر گردانیدن» معنا کرده اند.

اهمیت پرداختن به این موضوع یکی بدان جهت است که امروزه بخش قابل توجهی از مخارج و هزینه های اشخاص و خانواده ها را مصارف تشریفاتی تشکیل می دهد و از سوی دیگر، گاه در این عرصه، شاهد زیاده رویها، ریخت و پاشها و مصارفی هستیم که فاقد مبنای عقلایی و شرعی است که بر خاسته از انگیزه های نادرستی مانند تفاخر و خود نمایی یا چشم وهم چشمی می باشد که از نگاه دین مورد نکوهش است در ابتدا به ذکر مواردی اشاره می شود که مبنای دینی دارند و مورد تأیید در آیات و روایات هستند و روایات رسیده از پیشوایان هم حد و حدود آنها را تعیین کرده اند ولی متأسفانه امروزه مردم و خانواده ها این حد و حدود را زیر پا گذاشته و رو به تجمل گرایی آورده اند. (علی اکبر، کلاتنری، اسلام والگوی مصرف، 1371، ص 133) در انتها به مواردی اشاره شده که اسراف فراوانی در این مورد می شود با اینکه مورد پسند عرف است ولی هزینه هایی که در این موارد مصرف می شود خیلی زیاد است.

1- ولیمه عروسی: «وَلَمَّ مِیْهَمَانِی بِرِیَا کَرْدُو دَر اَصْل بَه مَعْنای جَمْع شَدَن و گِرْد اَمْدَن اَسْت و ولیمه بَه غذا و طَعَامی گَفْتَه می شُود کَه دَر مَراسِم عروسی و غیر آن مورد استفاده قرار می گیرد و به گفته برخی غذایی است که در عروسی داده می شود. جایگاه رفیع ازدواج و آثار فراوانش در ابعاد اخلاقی، اجتماعی، و فرهنگی موجب شده اسلام برای آن تشریفات جنبی اش، احترام ویژه بلکه نوعی تقدس قایل شود.

از روایات متعدد استفاده می شود پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) هنگام ازدواج با هر یک از همسران خود ولیمه می داده است اما آنچه امروزه مشاهده می کنیم مصارف و هزینه عروسی و حد و حدود آن با آنچه در آیات و روایات آمده تطابق ندارد و شاهد هزینه های بسیار هنگفت در مراسم عقد و عروسی بخاطر چشم وهم چشمی می باشیم.

2- ولیمه به دنیا آمدن فرزند: منهال قصاب می گوید: بقصد مدینه از مکه بیرون آمدم در مسیر خود وقتی به ابوا رسیدم که در آنجه موسی پسر امام صادق (علیه السلام) به دنیا آمده بود من پیش از امام وارد مدینه شدم و ایشان یک روز پس از من وارد شهر شد و مردم را به میمنت تولد فرزند و به عنوان ولیمه آن اطعام نمود.

3- ولیمه بازگشت از سفر: در یکی از روایات هنگام شمارش مواردی که ولیمه داده می شود تعبیر شده است الیاب و هو الرجل یدعوا اخوانه یدا اب لآن غیبته؛ از موارد ولیمه آن است که مرد پس از آمدن از سفر و بازگشت از غیبت برادران دینی خود را دعوت نماید.

4- ولیمه جشن تولد: می توان ولیمه هایی که در سالروز تولد افراد به عنوان «جشن تولد» داده می شود را از مواردی دانست که فاقد مبنای دینی است زیرا آنچه در دوران ما به عنوان جشن تولد برگزار می شود به حسب ظاهر از جامعه غرب، به جامعه ما راه یافته و برای آن پیشینه روشنی در فرهنگ اسلامی و ایرانی یافت نمی شود.

گاه در میان مردمان، به ولیمه هایی برمی خوریم که سیره و روایات به آن اشاره ای نکرده اند برای مثال در برخی مناطق اگر شخصی، به مسافرت برود سه روز پس از سفر او خوراکی موسوم به «آش پشت پا» توسط خانواده او پخته و در میان خویشان و همسایگان توزیع می شود یا اگر فردی در امر تحصیل، ورزش، کاریابی و مانند آن موفقیتی کسب کرد سور و مهمانی داده می شود.

باید گفت اینگونه موارد فاقد وجهه دینی است و نمی توان انجام دهنده آنها مستحق ثواب دانست، بلکه می توان این موارد را -چنانکه به نیت عمل استجابی و کار منسوب به شرع انجام شود - بدعت و ناروا دانست و شاید اگر این موارد را به نیت استجاب نگیریم و یا حالت وجوب به آن ندهیم و هزینه های هنگفتی در اینگونه موارد مصرف نکنیم و باعث چشم وهم چشمی افراد نشویم و بدون مجلس گناه، این موارد را برگزار کنیم لآن باب صله رحم و دورهم بودن اعضا فامیل مناسب است. (علی اکبر، کلاتنری، همان، ص 134)

ج: راهکارهای مقابله با تجمل گرایی

1- توجه به هدف خلقت انسان

یکی از راهکارهایی که می توان بر اساس آیات و روایات، جهت پیشگیری از تجمل گرایی بیان داشت؛ توجه به هدف خلقت انسان است. از دیدگاه اسلام، انسان بیهوده و بی هدف پا به عرصه هستی ننهاده است؛ بلکه آفرینش او و تمامی امکاناتی که در اختیارش نهاده شده است، هدفی بس والا و متعالی دارد.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ (سوره مومنون) 23(آیه 11)

آیا پنداشتید که شما را بیهوده آفریدیم و شما به سوی ما باز گردانده نمی شوید.

اما این که این هدف در بینش اسلامی چیست؟ می توان این گونه پاسخ داد، با توجه به این که انسانموجودی کمال طلب است و در همه کمالات هم به سوی بی نهایت گرایش دارد و وجود بی نهایتی برای هدف نهایی و کمال حقیقی انسان، همان مقام قرب پروردگار می باشد و سایر کمالات بدنی و روحی، همه مقدمه و ابزار رسیدن به چنین مقامی هستند که باید به اندازه تأثیرشان در رسیدن به کمال حقیقی، مورد بهره برداری قرار گیرند و هیچ کدام، حتی عالی ترین و لطیف ترین آن ها ز کمالات اصیل به شمار نمی آیند، دستیابی به این هدف تنها از راه عبودیت و بندگی خداوند و سر نهادن به فرمان های الهی شدنی است و عبادت تنها راه تقرب و یگانه رمز تکامل است. شایان ذکر است که؛ هدف دار بودن انسان در این جهان، مستلزم مسئول بودن انسان می باشد، انسان در برابر مواهب و نعمت هایی که خداوند به او ارزانی داشته است مسئول می باشد و در واقع مسئولیت او این است که از نعمت ها برای رسیدن به کمال و سعادت اخروی استفاده کند. قرآن می فرماید:

ثُمَّ لَتَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ (سوره تکوین) 102(آیه 8)

آن گاه شما در آن روز از نعمت ها بازپرسی خواهید شد.

در تفسیر و تحلیل این آیه آمده است نعمت یعنی آنچه مطلوب آدمی و در بر دارنده نوعی خیر و منفعت است تنها در صورتی نعمت به شمار می رود که؛ در راه سعادت و نیک بختی به کار رفته شود، در غیر این صورت چیزی جز بلا و نقتت نخواهد بود. (محمد صادق، غلام جمشیدی، 1392، ص 111-112) خداوند متعال انسان را آفرید و هدف خلقت او را که همان سعادت اوست، در کمال تقریب ابدی به خود قرار داد... و امکانات و لوازم پیمودن این راه را برایش فراهم ساخت، بنابراین این اطاعت الهی همان به کار گیری نعمت ها در راه رسیدن به کمال مطلوب است آن گاه مقرر فرمود که از اعمال انسان خواهد پرسید سؤال از عمل بنده در واقع سؤال از چگونگی استفاده او از بنده ای قدم از جای خود بردارد، تا این که درباره چهار چیز از او سؤال شود: از عمرش که در چه راه صرف کرده است، از بدنش که در چه راه آن را فرسوده است، از مالش که در چه راه خرج کرده و از کجا به دست آورده است و از محبت به ما خاندان.

با توجه به این تعبیرها اگر استفاده از نعمت های الهی، در جهت رسیدن به کمال و رسیدن به سعادت اخروی باشد مطلوب، و چنانچه برای استفاده از آنها برای تجمل گرایی و خوش گذرانی باشد، آثار نامطلوبی را به دنبال دارد پس باور مندی به هدف نهایی نزدیکی به خدا باعث می شود، انسان به رفتار های اقتصادی خود جهت خاصی ببخشد، و لذت معنوی و اخروی را برگزیند. لذا توجه و تفکر در هدف آفرینش انسان، راهکار مناسبی جهت نیفتادن در ورطه تجملات می باشد.

یکی از عوامل مهم در تربیت شر و از ویژگی هایی که در وجود هرا نسانی به ودیعه گذاشته شده، عادت الگو پذیری است. انسان همیشه می خواهد در زندگی خود شیوه کسانی را که در نظر او شرافت و موفقیت دارند، و از نظر شخصیت کامل هستند، سرمشق زندگی خود قرار دهد. بنابراین اگر این الگو پذیری با هدایت عقل و انتخاب الگوی صحیح و مناسب همراه باشد، انسان را در مسیر رشد، کمال و رسیدن به فضایل کمک خواهد کرد، چنانچه با جهل و خواسته های نفسانی همراه باشد، نتایج خطرناک و زیان باری در زندگی انسان دارد و به بزرگ ترین مانع در راه هدایت انسان تبدیل خواهد شد. در این زمینه نیز آموزه های دینی همواره به دوری از متکبران و الگوپذیری از آنان دستور داده اند. خداوند می فرماید:

لَا تَلْبَسَنَّ عَيْنِيكَ إِلَى مَا مَلَآتَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ (سوره حجر) 15(آیه 88)

بنابراین به امکانات مادی و ثروت و اولادی که برخی از گروه های آنان را از آن برخوردار کردیم، چشم مدوز، و بر آنان به سبب اینکه پذیرای حق نیستند اندوه مخور، و پر و بال لطف و مهربانی خود را برای مؤمنان فرو گیر.

2- تاسی به زندگی اهل بیت علیهم السلام

زندگانی ساده و بدون تشریفات و تجملات پیامبر بزرگ اسلام صلی الله علیه وآله و ائمه هدی سلام الله علیهم اجمعین، مجموعه ای از الگوهای ارزشمند است که می تواند در زمینه فضایل اخلاقی و رفتاری همچون: قناعت، میانه روی، دوریا ز تجملات، به عنوان الگویی برای همه مسلمانان در طول تاریخ و همه اعصار و زمان ها مطرح شود.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ أَسْوَأَ حَسَنَةٍ سوره احزاب(آیه 21)

یقیناً برای شما در روش و رفتار پیامبر خدا الگوی نیکویی است.

اولین چیزی که در سیره ایشان به چشم می خورد این است که ؛ سبک خرج بودند در لباس، خوراک، درنشست و برخاست و مسافرت بسیار ساده بود. این منش و رفتار در ابتدای شکل گیری اسلام سبب شده بود که جامعه اسلامی سرشار از معنویت شود و مسلمانان به تجمل توجهی نکنند.

از میان معصومان، زندگی پر برکت حضرت علی علیه السلام و حضرت فاطمه علیها السلام به خصوص برای مسلمانان شیفته راستی و درستی همچون خورشیدی نورافشانی می کند، آشنایی با سبک زندگی آن حضرت برای داشتن زندگی ساده، بسیار راهگشا می باشد. ساده زیستی و پرهیز از تجملات از نکات بارز زندگی حضرت فاطمه زهرا علیها السلام است. مهریه کم، جهیزیه مختصر، اکتفایه غذای اندک و معاش کم، استفاده از حداقل امکانات برای زندگی و... از خصوصیات آشکار سیده زنان عالم است. (احمد، رهنمائی،

1378، ص 35)

3- تقویت باورهای دینی و ارزش های معنوی

یکی دیگر از راهکارهای مهم در آموزه های دینی برای پیشگیری از تجمل گرایی، تحکیم ارزش های اخلاقی و معنوی و تقویت باور انسان ها به مبدأ و معاد است که این راهکار مانند ناظر درونی، اجرای صحیح دستور های الهی را تضمین می کند. تقویت ارزش هایی چون: زهد، قناعت، میانه روی و اعتدال، از شیوه های درمانی آموزه های دین برای درمان این معضل است. (همان، ص 98)

4- بهره گیری از نعمت های الهی

وقتی افراد یک خانواده، صرف جو باشند، می دانند از نعمت های خدادادی چگونه بهره بگیرند و در زندگی، میانه رو باشند. چنین خانواده هایی می دانند نعمت ها برای همه آفریده شده اند و فقط برای آنها نیست تا هرگونه که می خواهند، مصرف کنند. آنان حتی برای بعضی از وسایل دوراندختنی بی خطری که کاربرد نخستین آنها تمام شده است، کاربرد دیگری در نظر می گیرند و دوباره آنها را باز یافت می کنند و با این کار به سوی صرفه جویی قدم بر می دارند. در چنین خانواده ای، بخش بالایی از بودجه خانواده به جای اینکه دور ریخته شود، دوباره به چرخه زندگی وارد می شود و راه را برای پیشرفت و زندگی و بهره بردن هموارتر می کند. خداوند یکتا دوست دارد نعمت هایی را که به بندگانش ارزانی فرموده است، در وجود بنده های خود ببیند و چهره های شاد آنان را نظاره گر باشد. از این رو، نعمت های گوناگون و فراوانی را در اختیار آنها قرار داده و از سویی نیز آنها را از اسراف و زیاده روی باز داشته است.

بروردگار متعال در آیه ای، بندگانش را چنین خطاب می کند:

يا بَلَاءِیْ اَدَمُ اَلَّذِیْنَ زینتکُم عند کل مسجد کَلُوا و اشربوا و لا تسرفوا انه لایحب المسرفین (سوره

اعراف)7(آیه 32).

ای پسران آدم، زینتتان را نزد هر مسجدی بردارید و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید. به درستی که او مسرفان را دوست ندارد.

5- اعتدال و میانه روی در زندگی

اعتدال، یعنی میانه روی و حد فاصل میان افراط و تفریط که چنین کاری از نظر اسلام، در همه چیز مطلوب است. قرآن مسلمانان را به سبب پیروی از اسلام به عنوان «امت وسط» یعنی امت معتدل معرفی می کند و می فرماید:

«و کذلک جعلناکم اُمَّةً وَسَطًا» سوره بقره(آیه 14) و این گونه شما را امت میانه قرار دادیم.

و درباره یکی از ویژگی های ممتاز بندگان خالص خداوند بزرگ چنین می فرماید:

وَالَّذِیْنَ لَیْذَا اَنْفِیْا وَا لَمْ یُسْرِفُوا وَا لَمْ یَقْتُلُوا وَا لَمْ یَبْیْنِ ذَلِکَ قَوْمًا. (سوره فرقان)25(آیه 67)

آنان کسانی هستند که هر گاه انفاق کنند نه اسراف کنند و نه سخت گیری، بلکه در میان این دو، اعتدال می ورزند. کلمه "انفاق" به معنای بذل مال و صرف آن در رفع حوائج خویشتن و یا دیگران است و کلمه "اسراف" به معنای بیرون شدن از حد است. کلمه "قوام" - به فتح قاف- به معنای حد وسط و معتدل است و همین کلمه به کسر قاف به معنای مایه قوام هر چیز است و جمله "بین ذلک" متعلق است به قوام، و معنایش این است که: بندگان رحمان انفاق می کنند و انفاقشان همواره در حد وسط و میان اسراف و إقتار است. (محمدحسین، طباطبایی، ج 15، همان، ص 332)

6- قناعت و صرفه جویی در مصرف

یکی از خصایص بارزی که می تواند احساس رضایتمندی را در کانون خانواده حاکم کند، قناعت است. قناعت ابعاد وسیعی دارد که یکی از نمودهای آن قناعت مالی و اقتصادی است. قناعت مالی علاوه بر این که آرامش روانی در پی دارد می تواند در تنظیم دخل و خرج زندگی و برقراری تعادل اقتصادی تاثیر مستقیم داشته باشد. قناعت در زندگی باعث می شود تا انسان نسبت به داشته های خود راضی باشد و در راستای شکر برای داشتن آنها اقدام کند. قناعت در لغت، به معنی راضی بودن به آنچه قسمت و روزی انسان است. یا راضی بودن به قلیل و کم. قناعت در اصطلاح، حالتی است برای نفس که باعث اکتفا کردن آدمی به قدر حاجت و ضرورت است همچنین گفته شده، قناعت در اصطلاح، عبارت از این است انسان بیش از هر چیز به خداوند متعال متکی بوده و به هر چه در اختیار دارد خشنود و سازگار باشد و با عزت نفس و ابرومندی به سر برده و هیچ گاه چشم داشتی به دیگران نداشته و از نداشتن امور مادی و کمبودها اندوهگین و حسرت زده نباشد. صرفه جویی و قناعت در تعالیم اسلام و اقتصاد اسلامی، امر بسیار شایسته و یک صفت پسندیده برای جلوگیری از اسراف و تجاوز و زیاده روی است که هم با شرع و سنت الهی سازگار است و هم محبوب خداوند متعال است.

إِنَّ الْمُبْدْرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَ كَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (سوره اسراء) 17 (آیه 27)

چرا که اسرافکاران برادران شیطانهایند، و شیطان همواره نسبت به پروردگارش ناسپاس بوده است.

فضیلت قناعت مندی و اعتدال ورزی در خرید و مصرف مادی را می باید از رهگذر تفکر و تعقل به دست آورد تا بتوان میانه روی و پرهیز از ولخرجی را بر رفتار اقتصادی خود و خانواده حاکم ساخت. دین در عین حالی که انسانها را به کوشش و استفاده از پدیده های طبیعی و دستاوردهای مادی شان دعوت می کند آنان

را به مدیریت مالی به تکاپوی فکری و نظارت دقیق بر امور خرید و مصرف بر می انگیزد. (محمدعلی، سادات، 1389، ص 151)

امیرمؤمنان علی علیه السلام برای کارگزاران خود چنین می نویسد:

سر قلم ها را نازک تر کنید و بین سطرها را نزدیک نمایید و از استخدام واژه های زاید بپرهیزید و معانی را هدف قرار دهید و از پرچانگی و زیاده روی دوری نمایید؛ زیرا نباید به ثروت مسلمانان آسیب برسد.

محمدحسین، دشتی، 1379، ص 348)

قناعت، مفاسد ناشی از حرص و آز و ثروت اندوزی را می کاهد و از زیان های اقتصادی جلوگیری می کند. از منظر آموزه های دینی، زندگی پاک و حیات طیبه بشری، حیاتی است که روح قناعت در آن دمیده شده باشد. با وجود این، قناعت با اصل اعتدال ناسازگار نیست؛ زیرا قناعت آن است که در محدوده اعتدال به مصرف کمتر بسنده شود و افراط و تفریطی رخ ندهد.

در سیره اقتصادی معصومین (علیهم السلام) اصل قناعت از مکمل های اصلی بحث کار و تلاش برای روزی است. کار و تلاش در برابر واگذاری امور به خدا قرار می گیرد و بسیار مورد سفارش معصومین (علیهم السلام) بوده است. قناعت مربوط به حوزه مصرف می باشد و منافاتی برای تلاش و ممانعتی برای کسب روزی ندارد. (سید محمد، میر تبار، بی تا، ص 142)

۴- نتیجه گیری

از آیات و روایاتی که در این تحقیق وجود دارد می توان نتیجه گرفت که حب زینت و جمال از نظر قرآن و روایات تا حد اعتدال نه تنها مذموم نیست بلکه خداوند آنرا برای بندگان با ایمان قرار داده است تا از آن در راه رسیدن به کمال و جمال معنوی استفاده کنند ولی همین که از حد اعتدال به سوی اسراف و غفلت کشیده شود باعث تجمل پرستی تکبر، حسادت و ناسپاسی می شود

اهمیت مدیریت منابع اقتصادی خانواده تا آنجاست که مدیریت درست و پرهیز از تجل گرایی به تحکیم بنیان خانواده و کاهش تنش ها و مشکلات خانوادگی خواهد انجامید زن که مشاوره دلشوز در امور اقتصادی همسر خویش است باید برنامه های اقتصادی و هزینه های معیشتی را متناسب با سطح در آمد خانوار تنظیم نماید و فرهنگ ساده زیستی و پرهیز از تجمل گرایی را در خانه حاکم، و در فرزندان نهادینه کند فرهنگ خانواده حد آرمانی مصرف کالا را برای اعضا تعریف کند. اگر این فرهنگ «به دست آمدن بیشترین کارایی همراه با بهره وری مادی و معنوی» در خانواده حاکم شود: دیگر مصرف مسرفانه، دل خواه فرزندان نخواهد بود و قناعت نیز می تواند احساس «به فایده رسیدن» را در شخص بپروراند. در این صورت، نان آور خانواده مجبور نیست برای برآورده شدن نیازهای کاذب و غیر واقعی اعضا به شغل دوم و سوم روی آورد. با اجرای این برنامه تعادل روانی بر خانواده و در نتیجه بر اجتماع حاکم خواهد شد. مادر می تواند با زهد و قناعت خود اعتدال روحی و معنوی خانواده را در تنگ دستی نیز حفظ کند و الگوی جامعی برای فرزندان باشد

عوامل زیادی باعث روی آوری به تجمل گرایی می شود که برخی درونی و برخی بیرونی و اجتماعی هستند و این حس تجمل گرایی را در انسان بیشتر می کند و در نتیجه کسی که به تجمل روی می آورد دچار پی آمدهای شوم تجمل گرایی همچون دوری از رحمت الهی و.... می شود .

منابع:

- *-قرآن کریم.
- *-نهج البلاغه.
- 3- اسحاقی ، سید حسین، باید ها و نبایدهای مصرف، چاپ اول، قم، دفتر عقل، 1388
- 4-الهامی نیا، علی اصغر، مقدس نیا، وفا، اخلاق اقتصادی، چاپ سوم، بی جا، بی تا.
- 5-دشتی، محمدحسین .نهج البلاغه، چاپ سوم، قم، ناشر اندیشه هادی. 1387
- 6-رهنمائی، احمد، آسیب شناسی فرهنگی، چاپ دوم، نشریه معرفت، 1378
- 7-سادات ،محمد علی.اخلاق اسلامی، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت. 1387
- 8-طباطبایی، سیدمحمدحسین ، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه : محمد باقرموسوی همدانی، چاپ اول، قم، انتشارات اسلامی. 1363
- 9-قزائی، محسن ،تفسیر نور، چاپ اول، تهران:مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن. 1386
- 10-کلانتری، علی اکبر. اسلام والگوی مصرف، چاپ سوم، تهران، مؤسسه بوستان کتاب دفتر نشر فرهنگ اسلامی. 1371
- 11-میر تبار، سید محمد، آسیب شناسی جامعه منتظر، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی، 1390
- 12-کار پرو، ریحانه، زنان و اصلاح الگوی مصرف، فصلنامه طهورا، شماره یازدهم، 1390، ص 131
- 13-محمدی، مریم، تجمل گرایی زنان از دیدگاه اسلام، مجموعه مقالات زن و خانواده، ص 191. 1389